

תוכנית הלימודים באזרחות לכיתות

ז-ט

לבית הספר העל-יסודי
ירושלים

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על אזרחות

נושאי הלימוד באזרחות לחטיבת הביניים על פי תוכנית ההלימה לשנת תשע"ה¹

תוכנית הלימודים באזרחות בכיתה ט' היא תוכנית משותפת למערכת החינוך על כלל מגזריה: החינוך הממלכתי (יהודי, ערבי, דרוזי וצ'רקסי) והחינוך הממלכתי-דתי. התוכנית מבוססת - הן על הדגשת המשותף לכלל החברה הישראלית, והן על ההכרה בייחודן של הקבוצות החברתיות השונות. בהתאם למדיניות משרד החינוך, לפיה יש ליצור רצף בין התכניות לאורך כל שנות הלימוד, עלה הצורך לפתח עבור השלב הראשון בלימודי האזרחות - בחטיבת הביניים, תוכנית אשר תעמיד במרכז את אבן היסוד של האזרחות - זיקות ויחסי גומלין בין האזרח והמדינה - אשר ממנה ישתרגו נושאי הלימוד השונים בהמשך הדרך. תוכנית הלימודים המותאמת שלהלן כוללת שני חלקים; נושאי ליבה ויחידות העמקה. בחירת יחידות העמקה נעשית על פי שיקול הדעת של המורים ובהתאם למאפייני בית הספר. ההמלצה המרכזית היא ליצור בכיתה ט' למידה מבוססת התנסות, אשר רלוונטית לחיי התלמידים, אקטואלית, מחזקת מעורבות ומקנה כלים להתבוננות ולפעולה במדינה ובחברה.

מספר סידורי	א. נושאי ליבה - 42 שעות	שעות הוראה
פרק א: עם, אזרח ומדינה - זיקות ויחסי גומלין		
1.	מהי מדינה ומהם תפקידיה? א. היסודות לקיומה של מדינה (שטח; אוכלוסייה; שלטון; ריבונות; הכרה בין-לאומית). ב. דרכים להקמת מדינות: הגדרה עצמית; הכרזה על עצמאות; הענקת עצמאות; הכרה בינלאומית. ג. הזכות להגדרה עצמית - כולל המושגים לאום, לאומיות וקבוצה אתנית.	6
2.	זיקות שונות ביחסי עם ומדינה א. אזרח ואזרחות ב. הבחנה בין השתייכות לאומית לבין השתייכות אזרחית. ג. המעמד המשפטי של האוכלוסייה: אזרחים, תושבים ואחרים (זכויות וחובות). ד. זיקות ביחסי עם, אזרח ומדינה. ה. הבחנה בין סוגי מדינות מבחינת ההרכב הלאומי.	6
3.	מדינת ישראל כמדינת הלאום היהודי א. הכרזת העצמאות. ב. ארץ ישראל ומדינת ישראל (בעיית הגבולות). ג. ישראל כמדינה יהודית: חוקים, מוסדות וסמלים (התמקדות בשלושה חוקים, שני מוסדות ושני סמלים - לבחירת המורה). ד. הקשר עם יהדות התפוצות - חוק השבות. ה. מיעוטים לאומיים ודתיים (הרכב האוכלוסייה בישראל, כולל זכויות המיעוט)	10

המושגים המרכזיים: מדינה, שטח, גבולות, אוכלוסייה, ריבונות, הכרה בין-לאומית, תושבים, אזרחים, מיעוטים, עם-לאום, סמלים לאומיים, חוקי האזרחות, חוק השבות, זיקה לאומית, מולדת, גולה, תפוצה, מדינת לאום.		
4	הדמוקרטיה בהשוואה למשטרים לא דמוקרטיים א. כיצד עולים השליטים לשלטון? ב. מהו מקור החוק? ג. מהו מעמד השליטים ומהי מידת ריכוז הכוח אצל השליטים? ד. מגבלות הדמוקרטיה במאבקה מול משטרים אחרים.	4
4	ערכים ועקרונות המשטר הדמוקרטי ערכי היסוד של הדמוקרטיה - חירות ושוויון - מבוססים על תפיסה המכירה בכבודו ובערכו של האדם כאדם.	5
פרק ב: עקרונות וזכויות במשטר הדמוקרטי, ורשויות השלטון בישראל		
12	עקרונות הדמוקרטיה א. היכרות בסיסית עם עקרונות הדמוקרטיה (שלטון העם, הכרעת רוב, שלטון החוק, הגבלת שלטון - הדוגמאות נתונות לבחירת המורה). זכויות וחובות האדם והאזרח ב. היכרות בסיסית עם רעיון זכויות וחובות האדם והאזרח (כגון: הזכות לקניין, הזכות לכבוד, הזכות לחופש ביטוי - הדוגמאות נתונות לבחירת המורה). רשויות השלטון בישראל ג. היכרות בסיסית עם רשויות השלטון (כנסת, ממשלה, בתי משפט - דוגמאות לתפקידי הרשויות, נתונות לבחירת המורה).	6
המושגים המרכזיים: דמוקרטיה, שלטון יציג, שלטון החוק, שוויון זכויות (פוליטיות, חברתיות), שוויון בפני החוק, חירויות בסיסיות (טבעיות), חובות האזרח, ציות לחוק, תשלום מיסים, מעורבות האזרח, הפרדת רשויות, רוב ומיעוט, פיקוח וביקורת, דעת קהל.		

מספר סידורי	ב. נושאים להרחבה ולהעמקה - 18 שעות	שעות הוראה
	לנושאי העמקה והרחבה יש שתי אפשרויות - לבחירת המורה: א. בחירת אחת מתוכניות ההעמקה המפורטות באתר המפמ"ר (בקישור בסוף המסמך). ב. כתיבת תוכנית העמקה ייחודית בית ספרית באישור הפיקוח, המבוססת על הנושאים להרחבה והעמקה המפורטים כאן. התוכנית צריכה לכלול נושא אחד מכל אחד מנושאי-העל הבאים (סך הכול 3 נושאים): נושא אחד מתוך 'זכויות' (נושא 7) נושא אחד מתוך 'עקרונות' (נושאים 8-12) נושא אחד מתוך 'הרשויות' (נושאים 13-15) כל אחד מהנושאים הנבחרים יילמדו בהיקף של שישה שיעורים, סך הכול - 18 שעות. בנושא ההעמקה שנבחר נדרשת הערכה חלופית.	18
7.	זכויות וחובות האדם והאזרח הזכות לשוויון א. שוויון זכויות פוליטי: זכות שווה לבחור ולהיבחר, הזכות למחאה/לביקורת, הזכות להתארגן/להתאגד (= זכויות האזרח). ב. שוויון בפני החוק. ג. שוויון בזכויות החברתיות (שוויון הזדמנויות). זכויות האדם א. זכויות בסיסיות (טבעיות): זכותו של האדם לחירות אישית יא. הזכות לקניין ב. הזכות לחיים ולביטחון יב. הזכות לחופש העיסוק ג. הזכות לכבוד ד. הזכות לפרטיות ה. הזכות לחופש ביטוי ו. הזכות לחופש המצפון ז. הזכות לחופש התנועה ח. הזכות לחופש ההתארגנות ט. הזכות לחופש דת י. הזכות להליך הוגן	

	חובות האדם והאזרח חובות האדם א. הכרת ערך האדם כאדם ב. התחשבות בצורכי הזולת וגילוי סובלנות לדעותיו ג. האחריות המוטלת על האדם לקביעת גורלו וגורל מדינתו במשטר הדמוקרטי חובות האזרח ד. ציות לחוק ה. תשלום מיסים ו. שירות צבאי ז. מעורבות בחיים הציבוריים סוגיות לדיון לדוגמה: - באילו תחומים ניתן לממש את השוויון ובאילו תחומים לא ניתן לעשות זאת, ומדוע? - מהם גבולות החירות? חירות הזולת וכבודו, ביטחון הציבור)	7.
	עקרון הכרעת הרוב א. השיטה הבסיסית לקבלת ההחלטות - באמצעות הכרעת הרוב. ב. החלטות הרוב מחייבות את כולם, גם את המיעוט. ג. החלטת הרוב כפופה לערכי היסוד של הדמוקרטיה, ולשמירה על הזכויות הבסיסיות של הפרט ושל המיעוטים (קבוצות אתניות).	8.
	שלטון החוק א. כפיפות רשויות השלטון והאזרחים לחוק ב. חוקה, חוקי יסוד וחוקים: - החוקה כמגינה על ערכי היסוד של הדמוקרטיה. - תפקידם של חוקים בחברה ובמדינה. - סיבות לשינויים ולתיקונים בחוק. סוגיות לדיון לדוגמה: - חוקה בישראל - בעד ונגד - גבולות הציות לחוק	9.

	מעורבות האזרחים במשטר דמוקרטי א. עקרון שלטון העם/שלטון יציג (כולל משאל עם) ב. השתתפות בבחירות ג. פעילות במפלגות, בתנועות ובקבוצות לחץ שונות (כולל קבוצת אינטרס) ד. הבעת דעה, מחאה וביקורת על השלטון בכלים שונים (למשל - מכתב למערכת, הפגנות)	10.
	עקרון הגבלת השלטון א. הפרדת רשויות ב. מנגנוני פיקוח וביקורת מוסדיים: - מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור- מעמד, סמכויות ותפקידים - נגיד בנק ישראל - היועץ המשפטי לממשלה ג. קיומה של אופוזיציה ד. מקומה של דעת הקהל	11.
	תפקידיהם של אמצעי התקשורת בחברה דמוקרטית א. מתן מידע מהימן ומלא לציבור על מרחש בארץ ובעולם, ובכלל זה - מידע על דרכי התפקוד של רשויות השלטון השונות ושל הנציגים הנבחרים (זכות הציבור לדעת) ב. במה לפרשנות ולהבעת דעות שונות הרווחות בציבור (זכות הביטוי) ג. אמצעי להגנה על זכויות הפרט ד. הכוח של אמצעי התקשורת והשפעתם על החברה והשלטון סוגיות לדיון לדוגמה: - מידת עצמאותם של אמצעי התקשורת בחברה דמוקרטית - ההתנגשות בין חופש הביטוי וזכויות הציבור לדעת לבין הגנה על ביטחון המדינה וצנעת הפרט	12.

	הכנסת - הרשות המחוקקת א. הכנסת כמייצגת את העם ב. הכנסת כרשות מחוקקת - תהליך החקיקה ג. הכנסת כמבטאת את עקרון הרוב - קואליציה ואופוזיציה; קבלת חוקים ברוב ד. הכנסת כמנגנון מפקח - שאילתה, הצבעת אי אמון, חוק התקציב, ועדות חקירה ה. שיטת הבחירות בישראל	13.
	הממשלה - הרשות המבצעת א. הרכבת הממשלה על פי עקרון הרוב ב. הממשלה כגוף שלטוני-מחליט - סמכויות ותפקידים ג. תקציב המדינה כמכשיר לביצוע פעולות הממשלה ד. אחריות הממשלה (מיניסטרואלית וקולקטיבית) - הגבלת השלטון	14.
	מערכת בתי משפט - הרשות השופטת א. תפקיד המערכת המשפטית באכיפת החוק וביישוב סכסוכים למיניהם ב. הערכאות השונות וסמכויותיהן (בתי משפט, בתי-דין דתיים, בתי דין צבאיים ובתי דין לעבודה) ג. חשיבות המערכת המשפטית כמגנה על זכויות הפרט מול רשויות השלטון (הבג"ץ - בית המשפט העליון בשבתו כבית דין גבוה לצדק)	15.

את יחידות ההעמקה ניתן למצוא באתר המפמ"ר

רשימת תוכניות ההעמקה באתר לבחירת בתי הספר עודכנו. כל מורה מתבקש/ת להירשם ליחידת ההעמקה שאותה בחר/ה ללמד בקישור:

<http://bit.ly/haamaka2014>

המלצה לדרכי הערכה בית ספרית מצויה בכל אחת מיחידות ההעמקה.

בכל שאלה או הבהרה ניתן לפנות לסימה רוזיליו: simarozilio@gmail.com; טלפון נייד: 054-6113882